

คุณลักษณะทางภาษาของหมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสาน
THE LINGUISTIC ATTRIBUTES OF THE TRADITIONAL
THAI ISAN HERBALISTS

กมลมาลย์ คำแสน^{1,*} และ ธนานันท์ ตรงดี²

Kamonman Khamsaen^{1,*} and Thananan Trongdee²

¹ปริญญาเอก ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

²ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹Ph.D. Candidate of Department of Thai and Oriental Language, Faculty of Humanities and Sciences, Mahasarakham University.

²Lecturer of Department of Thai and Oriental Language, Faculty of Humanities and Sciences, Mahasarakham University.

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงภาษาศาสตร์สังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาคุณลักษณะทางภาษาของหมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสานที่สามารถแสดงให้เห็นถึงอำนาจทางสังคม กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวคิดคุณลักษณะทางภาษา (Attribute) กลุ่มตัวอย่าง คือ หมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสานจากจังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น และศรีสะเกษ จำนวน 6 คน มีสถานการณ์สื่อสารที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 60 สถานการณ์

ผลการศึกษา พบว่า มีคุณลักษณะทางภาษา 4 คุณลักษณะ ได้แก่ คุณลักษณะความแจ่มชัด มีคำบ่งชี้ทางภาษา ได้แก่ การใช้คำแสดงหลักฐานหรือเห็นภาพ การอ้างถึงคุณลักษณะการบังคับ-ขึ้นนำ ตัวบ่งชี้ทางภาษา คือ กริยาบังคับ กริยาอนุญาต กริยาขึ้นนำ และประโยคคำสั่ง คุณลักษณะความปิดบังอำพราง มีตัวบ่งชี้ทางภาษา คือ การไม่ระบุแหล่งที่มาอย่างชัดเจน อุปลักษณะ ข้อมูลไม่ครบ ทำเป็นเรื่องเล็ก และคุณลักษณะการโน้มน้าว มีตัวบ่งชี้ทางภาษา คือ คำสรรพนาม การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ และอุปลักษณะ จากคุณลักษณะทาง

* ผู้ประสานงาน: กมลมาลย์ คำแสน

อีเมล: kamonman25@yahoo.co.th

ภาษาแสดงให้เห็นว่าหมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสานมีลักษณะน่าเชื่อถือ ทำให้เชื่อได้ง่าย สามารถพึ่งพาได้ และน่าประทับใจ ทำให้หมอสมุนไพรพื้นบ้านมีคุณสมบัติ คือ เป็นผู้มีความรู้มากกว่า เป็นผู้ตัดสิน และเป็นผู้เป็นมิตร คุณสมบัติเหล่านี้ส่งผลให้หมอสมุนไพรพื้นบ้านมีอำนาจทางสังคม อำนาจนี้เป็นอำนาจในลักษณะจูงใจชักจูงคนอื่น

คำสำคัญ: ไทยอีสาน, หมอสมุนไพร, อำนาจ และ คุณลักษณะทางภาษา

Abstract

This study was related to sociolinguistics aiming to study attributes of Thai-Isan herbalist potentially indicating the society influence. The linguistic attributes were used as guidelines for the study. The data were collected from 6 traditional Thai-Isan herbalists in Udon Thani, Khon Kaen, and Si Sa Ket. There were 60 communicative situations used in the study.

The result revealed that there were 4 linguistic attributes of the herbalists including 1) characteristic clarity with verbal elements leading to evidence, visions, and references, 2) indicative attributes with indicators including imperative forms, permission forms, and guiding forms of verbs as well as using imperative sentences, 3) obscure attributes with indicators including giving unclear information and not specifying information sources, and 4) convincing attributes with indicators including pronoun uses, rhetoric, and metaphor. From the attributes mentioned, it was shown that Thai-Isan herbalists are convincing, dependable, impressive, and friendly, which makes them wisdom scholars rather than judges. In addition, the attributes of the herbalists discussed could potentially result in social influence leading to the ability to convince people.

Keywords: Thai-Isan, Herbalists, Influence, Attributes

บทนำ

การใช้ “อำนาจ” ในการสร้างและสื่ออุดมการณ์หรือชุดความคิด ความรู้ ค่านิยมเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในสังคมโดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญ หากอำนาจนั้นสามารถถ่ายทอดไปยังคนหมู่มาก ก็มีแนวโน้มที่จะมีอิทธิพลในการกำหนดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในสังคมและกำกับแบบแผนความคิดการกระทำของคนในสังคมได้ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวข้องกับอำนาจและการใช้ภาษาของแพทย์กับผู้ป่วยเป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่ปรากฏในสังคมที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้สนทนาได้อย่างชัดเจน โดยแพทย์มักเป็นผู้ควบคุมการสนทนา เพื่อให้ผู้ป่วยบอกข้อมูลที่เป็นจำเป็นในการตรวจวินิจฉัยโรค ทั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้การวินิจฉัยและการรักษาถูกต้องซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ป่วย ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้อาจทำให้ฝ่ายที่ถูกควบคุมต้องเสียประโยชน์หรือถูกละเมิดสิทธิ ได้เช่นกัน ดังที่งานวิจัยของนอร์แมน แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) ที่ได้ศึกษาการใช้ภาษาของแพทย์กับผู้ป่วย พบว่าแพทย์ใช้อำนาจที่มีเหนือกว่าผู้ป่วยในฐานะผู้เชี่ยวชาญควบคุมการสนทนาในลักษณะที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้ผู้ป่วยบอกเล่าปัญหาของตนหรือซักถามข้อสงสัย ไม่สนองประเด็นของผู้ป่วย แสดงท่าทีว่าข้อมูลของผู้ป่วยนั้นไร้สาระ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของการรักษาแบบต่าง ๆ ไม่ครบถ้วน ทำให้ผู้ป่วยอาจตัดสินใจเลือกวิธีการรักษาไม่ถูกต้อง การใช้อำนาจควบคุมการสนทนาของแพทย์ในลักษณะนี้อาจมีส่วนทำให้การรักษาไม่มีประสิทธิภาพและเกิดผลเสียต่อผู้ป่วยได้ การใช้อำนาจควบคุมนี้ยังส่งผลทำให้เกิดการครอบงำทางความคิด ทำให้อีกฝ่ายที่เป็นผู้ถูกครอบงำเกิดความเชื่อและกระทำตามสิ่งที่ผู้ครอบงำต้องการ ซึ่งการครอบงำทางความคิดเช่นนี้จัดเป็นการใช้อำนาจในทางมิชอบ สรรณี วงศ์เปี้ยสังข์ และคณะ (2549) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับอำนาจในลักษณะดังกล่าวไว้ว่า อำนาจของภาษานั้นอยู่ที่ความสามารถในการสื่อสะท้อนความเป็นไป ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ในสังคม แต่ยิ่งไปกว่านั้นภาษายังมีอำนาจในการควบคุมการมองเห็น การรับรู้ ซึ่งนำไปสู่ความคิดความเชื่อ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่คนกลุ่มต่าง ๆ มีอยู่ร่วมกัน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากลวิธีทางภาษาเพื่อแสดงอำนาจและอุดมการณ์เป็นวิธีการสื่อความหมายถึงการมีอำนาจหรือแสดงออกถึงการใช้อำนาจลักษณะต่าง ๆ ที่แอบแฝงอยู่ในถ้อยคำสำนวนภาษา เพื่อแสดงออกถึงการมีอำนาจเหนือบุคคลอื่นด้วยการผลิตซ้ำ ตอกย้ำ และเผยแพร่ความคิดความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งให้มีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของบุคคลอื่นให้เปลี่ยนแปลงไปตามแนวทางที่ผู้ผลิตตัวบทหรือผู้มีอำนาจเหนือกว่านั้นต้องการ

การผลิตซ้ำอำนาจและการแพร่กระจายนี้ปรากฏอยู่ในการใช้ภาษาของหมอสุนไพรพื้นบ้านไทยอีสาน เป็นการใช้อำนาจครอบงำผู้ปวยให้มีความเชื่อและยินยอมปฏิบัติตามโดยไม่โต้แย้งนั้นเป็นไปโดยแยบยล ผ่านภาษา พิธีกรรม ความเชื่อ และคุณสมบัติของหมอสุนไพร ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของท้องถิ่น การใช้อำนาจเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่มีฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายควบคุมและใช้อำนาจเหนือกว่า และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถูกควบคุมและครอบงำภายใต้คำว่า “การรักษา”

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาคุณลักษณะทางภาษาที่แสดงอำนาจของหมอสุนไพรพื้นบ้านไทยอีสาน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดคุณลักษณะทางภาษา (Attribution) ที่เสนอแนวทางในการวิเคราะห์ลักษณะทางภาษา โดย อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2558) ที่ศึกษาและได้แนวคิดมาจากแนวคิด ของ ดักลาส ไบเบอร์ (Biber, 1988) มาใช้ในการศึกษาทำเนียบภาษาในภาษาไทย แนวคิดคุณลักษณะทางภาษานี้เป็นแนวคิดที่มุ่งค้นหาลักษณะของทำเนียบภาษาในด้านการใช้คำ และรูปประโยค

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากสถานการณ์การสื่อสารการรักษาโรคของหมอสุนไพรซึ่งคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกแบบเจาะจง โดยคัดเลือกข้อมูลหมอสุนไพรพื้นบ้านจากเครือข่ายหมอพื้นบ้าน กระทรวงสาธารณสุข จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คือ จังหวัดอุดรธานี จำนวน 2 คน ตอนกลาง คือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 2 คน และตอนล่าง คือ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 6 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การใช้แถบบันทึกข้อมูลทั้งภาพและเสียง การจดบันทึกข้อมูล การถ่ายทอดเสียงและภาพให้เป็นตัวอักษร

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมุ่งเน้นวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางการสื่อสารในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านไทยอีสาน การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ มีดังนี้

(1) การเก็บข้อมูลจากการใช้ภาษาที่ได้จากสถานการณ์การสื่อสารระหว่างหมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสานและผู้ป่วย โดยพิจารณาจากถ้อยคำของหมอสมุนไพรเป็นสำคัญ

(2) การเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม บันทึกภาพและเสียงที่เกิดขึ้นในสถานการณ์การสื่อสาร

(3) การรวบรวมและนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดคุณลักษณะทางภาษาและอำนาจทางสังคม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์คุณลักษณะทางภาษาที่แสดงอำนาจของหมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสาน แนวคิดคุณลักษณะทางภาษานี้ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2558: 19) ได้อธิบายว่าคุณลักษณะ หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นนามธรรม และประกอบกันเข้าเป็นอัตลักษณ์ของวิถีภาษาแบบใดแบบหนึ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า คุณลักษณะทางภาษา คือ คุณสมบัติของภาษาที่ใช้ในการอธิบายลักษณะและอัตลักษณ์ของบุคคล สถานที่ หรือวัตถุ ดังนั้น ตัวบ่งชี้ทางภาษาที่หมอสมุนไพรเลือกใช้ในการสื่อสารจึงสามารถบ่งบอกคุณลักษณะทางภาษาของหมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสานในวิถีปฏิบัติทางการสื่อสาร หมอสมุนไพรพื้นบ้านมีการใช้ภาษาที่หลากหลายตัวบ่งชี้ ซึ่งทำให้เกิดคุณลักษณะทางภาษาเด่นของทำเนียบภาษา

การศึกษครั้งนี้ พบว่า ในวิถีปฏิบัติทางการสื่อสารการรักษาโรคของหมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสาน ปรากฏคุณลักษณะทางภาษาเด่นของทำเนียบภาษาหมอพื้นบ้านโดยคุณลักษณะทางภาษาที่ปรากฏนี้มีตัวบ่งชี้ทางภาษาหลายตัวบ่งชี้ประกอบกัน ผู้วิจัยจะนำเสนอโดยเรียงลำดับจากคุณลักษณะทางภาษาที่มีตัวบ่งชี้จำนวนมากเรียงลำดับไปหาน้อย ได้แก่ คุณลักษณะการบังคับ-ชี้ นำ คุณลักษณะความปิดบังอำพราง คุณลักษณะความแจ่มชัด และคุณลักษณะการโน้มน้าว มีรายละเอียดดังนี้

1) คุณลักษณะการบังคับ-ชี้แนะ

การบังคับ-ชี้แนะ คือ การใช้ภาษาที่สื่อความหมายถึงการบอกให้ผู้อื่นทำบางสิ่งบางอย่าง ตามที่ผู้พูดต้องการ การแสดงอำนาจบังคับ-ชี้แนะ พบในการใช้ภาษาของแพทย์ ทั้งแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ส่งสารมีอำนาจในการบังคับให้ผู้รับสารปฏิบัติตาม ตัวบ่งชี้ทางภาษาที่แสดงคุณลักษณะการบังคับ-ชี้แนะ คือ กริยาบังคับ กริยาอนุญาต กริยาชี้แนะ และประโยคคำสั่ง

1.1 กริยาบังคับ คำกริยาบังคับที่เป็นตัวบ่งชี้

คุณลักษณะการแสดงอำนาจบังคับ ได้แก่ คำว่า *อย่า ห้าม ต้อง* ในการใช้ภาษาของหมอสมุนไพรรพื้นบ้านนี้มีการใช้คำกริยาบังคับซึ่งมีตัวบ่งชี้ คือ คำว่า *อย่า* เพื่อแสดงอำนาจบังคับผู้ป่วยดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

หมอสมุนไพรร “ช่วงนี้กะ*อย่า*พึ่งกินเนื้อสัตว์เด้อ พวกไก่ เป็ด สัตว์ปีกทั้งหมัดอาหารทะเล กุ้ง หอย ปู ปลา *อย่า*พึ่งไปกิน มันลึบิต นวดจั่งใดกะบ่อเฮาเด้อ” (นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 20 สิงหาคม 2559)

จากตัวอย่าง หมอสมุนไพรรพื้นบ้านมีการใช้คำกริยาบังคับ คือ *อย่า* ซึ่งเป็นคำบ่งชี้ ที่แสดงถึงเจตนาของผู้ส่งสารว่าต้องการบังคับผู้รับสารให้ปฏิบัติตามหรือไม่ให้ปฏิบัติอย่างไรเป็นการบังคับ-ชี้แนะ ให้ผู้ป่วยปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเด็ดขาด

1.2 กริยาอนุญาต คำกริยาอนุญาตที่เป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะบังคับ-ชี้แนะ โดยการใช้อำนาจบังคับตามสถานภาพของตน ได้แก่ คำว่า *อนุญาต อาจ สามารถ ให้ ได้* ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 2

หมอสมุนไพรร “เฮ้า จดตามนี้ ภาวนาคาถา สัพพเส้า บทสั๊กักตว้า บทพระอิติปิโสฯ ให้ภาวนาไปเรื่อยๆจนกว่าจะเฮ็ดยาแล้ว พวกบพสวดพวกนี้ กะไปหาเอาน้ำที่เพ้นพิมพ์แจก *กะได้* มีคือกัน”

ผู้ป่วยจดบันทึกชื่อคาถา

หมอสมุนไพรร “ยามฝนยา ให้ฝนใส่น้ำขาวเข้า ใส่หน่อย ะ อย่าใส่หลาย แล้วกะให้มันกินน้ำยานั้นละ ฮีสีใส่นมให้มันกินกะ*ได้*” (นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 25 สิงหาคม 2559)

จากตัวอย่างในข้างต้น หมอสมุนไพรมีการใช้กริยาอนุญาต คือ *ให้* และ *ได้* ซึ่งเป็นคำกริยาที่บ่งชี้ว่าการกล่าวอนุญาตให้ผู้ป่วนั้นกระทำได้ คือ ให้ภานา ให้ฝนยา ให้กิน และ คำว่า “*กะได้*” “หาเอาที่เพิ่นพิมพ์แจก*กะได้*” “ใส่นมให้มันกิน*กะได้*” เป็นการอนุญาตให้ผู้ปวยและญาติผู้ปวยปฏิบัติตามได้ คือ ภานาได้ ฝนยาเองได้ ให้กินได้ เป็นต้น

1.3 กริยาชี้้นำ คำกริยาชี้ นำ คือ คำกริยาที่สื่อ

ความหมายในเชิงเสนอแนะว่าผู้รับสารควรทำอะไร และผู้ส่งสารต้องการอะไร เช่น สมควร เชิญชวน ชวน เสนอ แนะนำ ควร อยาก ประสงค์ อยาก ต้องการ หวัง เป็นต้น คำกริยาเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะการบังคับ-ชี้ นำ แนะนำ

ตัวอย่างที่ 3

หมอสมุนไพรมียาที่สีกินได้ พวก ฮากตันสามกษัตริย์ ฮากตันหัวสิงห์ เป็นสมุนไพรมักผิดสำแดง ยาสมุนไพรวัดนี้ หมอเฮ็ดส่งให้ออนามัยเป็นประจำ เพราะได้รับการรับรองแล้วว่า ดี ปลอดภัย อยากให้เอาไปกินเด้อ”

ผู้ปวย “*ขอบคุณค่ะหมอ*” (นายทองจันทร์ ภูกิจพลอย วันที่ 25 มีนาคม 2560)

จากตัวอย่างในข้างต้น ผู้ปวยและหมอสมุนไพรมีการใช้คำกริยาชี้ นำด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย โดยฝ่ายผู้ปวย กล่าวคำว่า “อยาก” ซึ่งเป็นคำกริยาชี้ นำ เพื่อสื่อความหมายถึงความต้องการหายจากโรค หมอสมุนไพรมีการใช้รูปประโยค ที่สื่อความหมายในเชิงเชิญชวน คือ “เอ้า ยกขึ้นใส่หัวเจ้า” คือ เชิญชวนให้ผู้ปวยกระทำในสิ่งที่หมอสมุนไพรมีต้องการ

1.4 ประโยคคำสั่ง ประโยคคำสั่ง คือ ประโยคที่ขึ้นต้นด้วยคำกริยา แต่อาจไม่ปรากฏประธานของประโยค ซึ่งเป็นบุรุษที่สอง เช่น ยกแขนสิ เดินสิ ลองสิ กำมือ เขี่ยดขาออกมาสสิ เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 4

หมอสมุนไพรมี “*ไส ยื่นแขนออกดู กำมือพ้อม*”

ผู้ปวยยื่นแขนออกมาข้างหน้า ทำท่ากำมือ

หมอสมุนไพรมี “*กะพอได้ออยู่ ประสาหมันกะสิ*

บ่ค่อยดีปานได้ ต้องปัวพวกประสาหมัน”

ผู้ปวย “*เฮ็ดจังได้น้อ*”

หมอสมุนไพรมี “*กะกินยา นวด เอาความฮ้อนเข้ารักษาประสาหมัน เลือดลมมันค่อยแล่นดีแต่ว่า ข่อยบ่มียาบางโตได้ เจ้าไปซื้อเอาเด้อ ร้านข้างตลาดนั้นละ เอ้า นี่ ต้มชะ*

ก่อนได้อ จนยาออกเบตนั้นละ เบตแล้วกะมาเอาอีกกะได้ วันเสาร์หน้า มาอบยาเอาเนาะ
 ช่วยสิให้เขาเห็ดไว้ถ้า มาแต่เช้า ๆ โทรมาบอกก่อนกะได้ก่อนลิเข้ามา ” (นายเผือก พลพันธ์
 วันที่ 26 สิงหาคม 2559)

จากตัวอย่างข้างต้น การขึ้นต้นประโยคด้วย คำกริยา ยื่น ก้าว ในประโยคนี้
 มีการละประธานคือบุรุษที่สองที่หมอใช้เรียกผู้ป่วย ในประโยค เจ้าไปซื้อเอาได้อ ไม่ได้ละ
 ประธานของประโยค แต่เป็นรูปประโยคคำสั่ง คือ สั่งให้ผู้ป่วยไปซื้อยาด้วยตนเอง คำลงท้าย
 ของประโยคในภาษาถิ่นไทยอีสานด้วยคำว่า “ได้อ” แสดงถึงความหมายว่าเป็นประโยคคำสั่ง
 หรือในการใช้ประโยคขอร้อง ซึ่งการใช้รูปประโยคคำสั่งนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะ
 การบังคับ-ชี้แนะ โดยมีเจตนาให้ผู้ฟังกระทำตาม

2. คุณลักษณะความปิดบังอำพราง

ความปิดบังอำพราง คือ การใช้ภาษาเพื่อปิดบัง หรือลงให้ผู้รับสารเข้าใจไปใน
 ทางอื่น หรือซ่อนข้อมูลบางประการเอาไว้ กลวิธีทางภาษาที่สะท้อนถึงคุณลักษณะนี้ ได้แก่ การไม่
 ระบุแหล่งที่มาอย่างชัดเจน อุปลักษณ์ ข้อมูลไม่ครบ ทำเป็นเรื่องเล็ก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การไม่ระบุแหล่งที่มาอย่างชัดเจน การไม่ระบุแหล่งที่มาของข้อมูลอย่าง
 ชัดเจนนี้ มีคำบ่งชี้ที่หมอสมุนไพรพื้นบ้านใช้ คือ คำว่า เพิ่นว่า (เขาว่า) ไทบ้าน (ชาวบ้าน)

ตัวอย่างที่ 5

“เพิ่นไปวิจัยแล้วว่ามันดี รักษาโรคได้ ผรั่งมาเห็นกะมักหลาย เพิ่นว่า มันเป็น
 ธรรมชาติ บ่มีพิษภัย กะซื้อไปขายอยู่เมืองนอกพุ้น หมออนามัยเพิ่นให้ข่อยไปออกหน่วยนำได้
 กะจ่ายยาชุมหมูนีละ ใส่ซองยาของโรงบานเพิ่น ไทบ้านกะมารับเอา กะบ่เห็นว่าเป็นภัย”
 นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 31 สิงหาคม 2559)

จากตัวอย่างข้างต้น หมอสมุนไพรพื้นบ้านใช้คำว่า “เพิ่น (เขา) ไทบ้าน (ชาวบ้าน)
 โดยไม่มีการระบุ ว่า เพิ่น (เขา) นั้นคือใครอย่างชัดเจน จึงเป็นการแสดงให้เห็นคุณลักษณะ
 ความปิดบังอำพรางในการสื่อสาร การปิดบังอำพรางข้อมูลนี้ทำให้ผู้รับสารเข้าใจไปในอีกทางหนึ่ง
 ซึ่งอาจเป็นความเข้าใจความหมายไปในทิศทาง ที่หมอสมุนไพรต้องการให้เกิดความเชื่อมั่นใน
 ประสิทธิภาพของสมุนไพรตำรับของหมอเอง การไม่แจ้งข้อมูลทั้งหมดอย่างละเอียดชัดเจนนี้
 เป็นเจตนาของผู้ส่งสารที่ต้องการปิดบัง อำพรางไว้ในบางส่วนที่อาจมีผลต่อความน่าเชื่อถือ
 หรือ อาจมีผลต่อความเชื่อมั่นได้มากกว่า จึงเลือกที่จะปิดบังอำพรางไว้ในบางส่วนและ

เลือกใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงสถาบัน หน่วยงาน ของรัฐ และบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือในทัศนคติของผู้รับสารซึ่งเป็นชาวชนบท เช่น โรงพยาบาล เมืองนอก หมออนามัย และ ฝรั่ง

2) อุปลักษณ์ การใช้อุปลักษณ์เพื่อปิดบังอำพรางนี้

เป็นพูดถึงสิ่งหนึ่งเปรียบเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยมีจุดประสงค์เพื่อปกปิด ซ่อนเร้นข้อมูลหรือความคิดบางประการไว้ ไม่ให้ผู้ป่วยได้รับทราบข้อมูลทั้งหมดอย่างละเอียดและชัดเจนดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 6

หมอสมุนไพรร “อย่างได้ๆ ะรักษาได้ *เส้นมันยังบ่ตาย* ใช้วิธีอบเอากะได้ ขุดหลุมเอาฝางมาฮอง เอายาใส่ เอาคนนอนลง แล้วกะสูมไฟใส่ บ่โดนดอก” (นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 8 กันยายน 2559)

จากตัวอย่าง การกล่าวเปรียบเทียบลักษณะอาการความรุนแรงของโรคด้วยการใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์เพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความเข้าใจ โดยการเปรียบเส้นประสาทที่ขาของผู้ป่วยไปเปรียบกับกับสิ่งมีชีวิตที่สามารถตายได้

3) *ข้อมูลไม่ครบถ้วน* การให้ข้อมูลขาด ไม่เต็มที่ บ่งบอกถึงความปิดบังอำพราง เช่น บางคน ส่วนใหญ่ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 7

หมอสมุนไพรร “ยาสมุนไพรรสำเร็จรูปตัวนี้ หมอผลิตส่งให้ออนามัยเป็นประจำ เพราะได้รับการรับรองแล้วว่าดีแล้วกะปลอดภัย” (นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 31 สิงหาคม 2559)

จากตัวอย่าง การแจ้งข้อมูลบางส่วน โดยการให้ข้อมูลไม่ครบนี้ เป็นการกล่าวโดยมีเจตนาสร้างความน่าเชื่อถือโดยการกล่าวถึงบุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีความน่าเชื่อถือในทัศนคติของชาวชนบท ดังนั้นแม้การไม่ระบุข้อมูลการรับรองอย่างชัดเจนก็สามารถสร้างความมั่นใจให้แก่สรรพคุณของสมุนไพรรได้

4) *ทำเป็นเรื่องเล็ก* การใช้คำที่สื่อความหมายว่าเป็นเรื่องที่กล่าวนั้นเป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องไม่ยาก และไม่รุนแรง ก็เป็นการปิดบังอำพรางเช่นกันการปิดบังอำพรางโดยทำให้เป็นเรื่องเรื่องเล็กนี้พบในการกล่าวถ้อยคำของหมอสมุนไพรรพื้นบ้าน คือ บ่หลาย (ไม่มาก) ซือ ๆ (เฉยๆ)

ตัวอย่างที่ 8

ญาติผู้ป่วย “จำมันบ่เป็นหยังหลายแห่มเจ้า”

หมอสมุนไพร “แมน บ่เป็นหยังหลาย เอายาซุมนี้ไปให้มันกิน มันกะเซาดอก”

(นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 9 กันยายน 2559)

จากตัวอย่าง หมอสมุนไพรที่บ้านได้กล่าวคำว่า บ่เป็นหยังหลาย การกล่าวถ้อยคำที่สื่อความหมายถึงความไม่รุนแรงของโรคนี้ จึงเป็นการแสดงเจตนาเพื่อปิดบังอำพรางข้อมูลที่แท้จริง โดยมีเจตนาที่แฝงอยู่ในถ้อยคำคือเพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความสบายใจและมีกำลังใจมากขึ้น

3. คุณลักษณะการโน้มน้าว

การโน้มน้าว คือ การกล่าวชักชวนให้เห็นผู้รับสารดีเห็นงามหรือให้อ่อนน้อมตาม ดังนั้น คุณลักษณะการโน้มน้าวของภาษาจึงมีความหมายถึงลักษณะการใช้ภาษาที่ผู้ส่งสารมีจุดประสงค์ที่จะจูงใจให้ผู้รับสารอ่อนน้อมหรือคล้อยตามสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการ หมอสมุนไพรที่บ้านมีการเลือกใช้ภาษา เพื่อแสดงคุณลักษณะการโน้มน้าว คือคำสรรพนาม การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ และอุปลักษณ์ ดังต่อไปนี้

1) คำสรรพนาม การใช้สรรพนาม โดยเฉพาะคำเรียกบุรุษสรรพนาม บุรุษที่หนึ่งทำให้เกิดความเป็นส่วนตัวยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถความรู้สึกใกล้ชิดระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ในการใช้ภาษาของหมอสมุนไพรที่บ้านไทยอีสานนี้ มีการใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง คือ พ่อ ตา พ่อใหญ่ และหมอ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 9

ญาติผู้ป่วย “ลูกหนูมันไ้ยามมือคิ่นแหมะจ๊ะ หนูกับผัวบ่ได้นอนเลย”

หมอสมุนไพร “เด็กน้อยไ้ยามมือคิ่น คือบ่เอามันมา พ่อใหญ่ลีเป่าหัวให้”
(นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 9 กันยายน 2559)

2) คำถามวาทศิลป์

คำถามวาทศิลป์ คือ การใช้ภาษาที่มีรูปประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ กล่าวคือ ผู้ส่งสารหรือผู้พูดกล่าวด้วยรูปประโยคคำถาม โดยมีการใช้คำที่แสดงการถาม เช่น ใคร หรือไม่ หรือเปล่า อย่างไร ทำไม ไหน ในประโยค แต่โดยเจตนาของผู้ส่งสารนั้นไม่ต้องการคำตอบจากผู้ฟังหรือผู้รับสาร ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 10

หมอสุมโนไพร “เบิ่งเตอ คั่นอาทิตย์นึ่งบ่เซา ค่อยมาเอายาไปกิน ข่อยสิเตรียมยาไว้
โทรมาบอกกะได้ว่าเป็นจังได๋” (นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 20 สิงหาคม 2559)

3) อุปลักษณะ การใช้อุปลักษณะในฐานะเป็นตัวบ่งชี้ทางภาษาเพื่อแสดง
คุณลักษณะการโน้มน้าวนี้ เป็นการกล่าวเปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง มีผล ทำให้ถ้อยคำที่
ผู้ส่งสารได้กล่าวไปยังผู้รับสารนั้นเกิดความเข้าใจลักษณะ มีความพึงพอใจ ประทับใจ ส่งผล
ให้ผู้ฟังนั้น เกิดความคล้อยตามได้ง่ายมากขึ้น ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 11

หมอสุมโนไพร “มันแดงๆอยู่ข้างเทิง เป็นหมอกบ่วยนี่ละ พอสีแดง ๆ นั้นมันจางลง
มันกะเซาแล้วละ” (นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 9 กันยายน 2559)

หมอสุมโนไพรมีการเลือกใช้คำอุปลักษณะเปรียบเทียบลักษณะผิวหนังของ
มนุษย์กับลักษณะทางธรรมชาติ โดยมีคำว่า “เป็น” เป็นคำบ่งชี้ว่าถ้อยคำต่อไปคือ อุปลักษณะ
หมอกบ่วย คือลักษณะอาการผิวหนังที่มีสีแดงปกคลุมอยู่อย่างบางเบา เป็นการโน้มน้าว
ให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตามได้ว่าอาการความรุนแรงของโรคนั้นอยู่ในระดับไม่รุนแรง ผู้ป่วย
และญาติ จึงเกิดความสบายใจมากยิ่งขึ้น

4. คุณลักษณะความแจ่มชัด

คือ ลักษณะการให้ข้อมูลที่ชัดเจน ครบถ้วน ทำให้ผู้ฟังเข้าใจสารไปในทางเดียวกับ
ผู้ส่งสาร ไม่เกิดความสับสน ภาษาที่แจ่มชัดจะต้องไม่คลุมเครือ หรือตีความได้หลายแง่มุม
มีคำบ่งชี้ทางภาษาที่หมอสุมโนไพรพื้นบ้านไทยอีสานที่แสดงความแจ่มชัด ได้แก่ การใช้คำ
แสดงหลักฐานหรือเห็นภาพ และการอ้างถึง

1) การใช้คำแสดงหลักฐานหรือเห็นภาพ การใช้คำแสดงหลักฐานหรือให้เห็นภาพ
เช่น คำว่า ด้วย โดย เช่น อย่าง ดัง ในการสื่อสารของหมอสุมโนไพรพื้นบ้านไทยอีสานมี
คุณลักษณะแสดงความแจ่มชัด โดยมีคำบ่งชี้ ที่เป็นคำแสดงหลักฐาน ได้แก่ คำว่า อย่าง เช่น
ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 12

หมอสุมโนไพร “หล่อยนี้ ข่อยเคยรักษาอยู่เด้อย่างเฒ่าที่อยู่บ้านห้วยนา เป็นหล่อย
อยู่ขา ย่างบ่ได้อยู่เป็นปี กะมาหาข่อย กะรักษาอยู่ 5 – 6 เดือนกะย่างได้ ขากะมีแสงขึ้น วิธีของข่อย
นี้ในตำราเพิ่นกะว่าไว้อยู่ ยาจะต้องใช่ 30 อย่างนี่ละ หลายอย่างกะหาเอาเองได้แล้ว มันเปิด บ่มี

หม่องสีไปเอา ตะกี้ ข่อยไปเก็บเอาอยู่สุรินทร์พุ่นนะ มันอยู่ในดงในตอน มีผีรักษาได้ คนทั่วไป
ไม่ต้องคิดว่าสืได้เห็น (นายเผือก พลพันธ์ วันที่ 26 สิงหาคม 2559)

2) การอ้างถึง การอ้างถึงโดยการซ้ำข้อความบางส่วน หรือ ทั้งหมดการใช้ตัว
บ่งบอก (deixis) ดังกล่าว นั้น นี้ และ เดียวกัน การใช้คำแทน(substitution) เช่น กรณิ เรื่อง
ประเด็น แทนรายละเอียดที่พูดก่อนหน้านี้ การอ้างถึงนี้เป็นกลวิธีทางภาษาที่เพิ่มความชัดเจน
ให้แก่ข้อความ ในวิถีปฏิบัติทางการสื่อสารของหมอสุมไพรพื้นบ้านมีคุณลักษณะการอ้างถึง
โดยมีคำบ่งชี้ คือ นี้ นั้น เดียวกัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 13

ผู้ป่วย “มันบ่มีแสง แต่ว่าพอนน้ำ กวดบ้านได้ยู ย่างกะพอได้ แต่บ่ค่อยมีแสง”

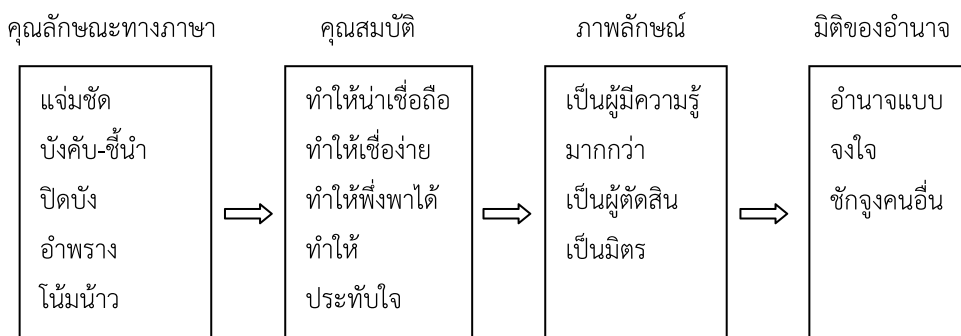
หมอสุมไพร “กะเป็นแนวนี้ มันกะเป็นจ้งชีละ ไส ย่างให้เบ้งดู” (นายเผือก พลพันธ์
วันที่ 8 กันยายน 2559)

คุณลักษณะทางภาษา: มิติของอำนาจ

จากคุณลักษณะทางภาษาที่ปรากฏในการใช้ภาษาของหมอสุมไพรพื้นบ้านไทยอีสาน
แสดงให้เห็นถึงกลวิธีทางภาษาที่หมอสุมไพรพื้นบ้านเลือกใช้เพื่อแสดงอำนาจเหนือผู้ป่วยใน
สถานการณ์การรักษาโรค ซึ่งหมอสุมไพรพื้นบ้านนั้นมีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้รักษา และ
เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ ดังนั้น เมื่อผู้ป่วยมาขอรับความช่วยเหลือ ผู้ป่วยจึงกลายเป็นผู้ให้
ความยินยอมและยอมรับการใช้อำนาจครอบงำความคิดและพฤติกรรมดังกล่าว

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะทางภาษาและตัวบ่งชี้ทางภาษาของหมอสุมไพรพื้นบ้าน
ไทยอีสาน โดยการนำคุณลักษณะทางภาษามาพิจารณาด้านอำนาจทางสังคม พบว่า ตัวบ่งชี้
ทางภาษาที่พบมากที่สุด คือ การใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์ โดยพบในคุณลักษณะความปิดบัง
อำพรางและการโน้มน้าว ตัวบ่งชี้อื่น ๆ พบว่ามีปรากฏอยู่ตามคุณลักษณะต่าง ๆ การใช้
ถ้อยคำอุปลักษณ์นี้เป็นการกล่าวถ้อยคำเปรียบเทียบกับสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นเจตนาใน
การเลือกใช้กลวิธีทางภาษาเพื่อสื่อความหมายถึงเจตนาของผู้ใช้ภาษา เจตนาดังกล่าวนี้อาจ
ความต้องการปิดบังข้อมูลบางอย่าง และเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้รับสาร เกิดการคล้อยตามในขณะเดียวกัน
ผู้ใช้ภาษาก็จะมีคุณสมบัติตามที่สังคมได้กำหนด ให้เป็นบรรทัดฐานทางสังคมเช่นเดียวกัน
คุณสมบัติดังกล่าว ทำให้ตัวของบุคคลกลายเป็นบุคคลที่มีสถานภาพแตกต่างไปจากบุคคล
ธรรมดาทั่วไป จึงเกิดเป็นภาพลักษณ์ของบุคคลนั้น ซึ่งหากพิจารณาถึงผลสุดท้ายของการ

ใช้ภาษาสื่อเจตนานั้นคือ การมีอำนาจและการใช้อำนาจของบุคคลเหล่านั้นนั่นเองจาก
คุณลักษณะทางภาษาสู่การใช้อำนาจนี้สามารถสรุป โดยการแสดงผังดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ผังจำลองแนวการสรุปอำนาจในภาษาของหมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสาน
ที่มา : ประยุกต์จากแนวคิดของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2558 : 43)

สรุปผลการวิจัย

ตัวบ่งชี้ทางภาษาคือถ้อยคำและรูปประโยคต่าง ๆ ที่หมอสมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสาน
ใช้ในการสื่อสารนั้นสามารถแสดงคุณลักษณะ 4 คุณลักษณะ คือ ความแจ่มชัด การบังคับ
ชี้แนะ ความปิดบังอำพราง และการโน้มน้าว คุณลักษณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นคุณสมบัติทาง
สังคมของทำเนียบภาษาหมอพื้นบ้าน คือ ความน่าเชื่อถือ ทำให้เชื่อได้ง่าย เป็นผู้ที่สามารถ
ฟังพาได้ และเป็นผู้ที่น่าประทับใจ จากคุณสมบัติทางสังคมที่ปรากฏขึ้นนี้ จึงสามารถตีความ
ในมิติของภาพลักษณ์ของหมอสมุนไพรพื้นบ้านที่ปรากฏต่อสาธารณะว่า หมอสมุนไพร
พื้นบ้านไทยอีสานเป็นผู้มีความรู้มากกว่า จึงเป็นผู้มีอำนาจตัดสินตัดสิน และเป็นผู้เป็นมิตร
ซึ่งสามารถสรุปจากภาพลักษณ์เชิงอำนาจของหมอสมุนไพรดังกล่าวได้ว่า หมอสมุนไพร
พื้นบ้านไทยอีสานเป็นผู้ที่มีอำนาจในมิติของการจงใจชักจูงผู้อื่นให้ยินยอมปฏิบัติตามที่หมอ
สมุนไพรสั่งการด้วยความเต็มใจและเชื่อว่าจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการรักษาโรคได้

อำนาจภาษาถ้อยคำ (วจนะ) เป็นอำนาจที่เกิดจากการกล่าวถ้อยคำของหมอ
สมุนไพรพื้นบ้านไทยอีสาน เป็นอำนาจที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อของผู้ป่วยและบุคคล
ต่าง ๆ ในสังคมท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากถ้อยคำภาษาที่มีลักษณะพิเศษ เช่น ภาษาบาลี
ซึ่งมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับบริบทสังคมวัฒนธรรมไทยอีสานที่มีความเชื่อทางศาสนาอย่าง

เหนียวแน่น และคำเรียกชื่อสมุนไพรที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องความหมายของถ้อยคำ เมื่อเกิดความเชื่อมั่นที่มีต่อหมอสมุนไพรพื้นบ้านและสมุนไพรที่หมอใช้นั้นแล้ว การรักษาโรคด้วยวิธีการต่าง ๆ หรือ ข้อห้ามต่าง ๆ ที่หมอสมุนไพรสั่งการให้ปฏิบัติ หรือห้ามปฏิบัติ ผู้ป่วยก็จะยินยอมเชื่อฟัง คล้อยตามได้โดยง่าย และไม่มีข้อโต้แย้ง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จึงมีมากกว่าหมอผู้บำบัดโรคกับผู้ป่วย แต่มีความสัมพันธ์ในลักษณะผู้สั่งการและผู้รับคำสั่ง แต่ความสัมพันธ์ลักษณะเช่นนี้ แอบแฝงอยู่ภายใต้บริบทวัฒนธรรมของสังคมที่ให้ความสำคัญในเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ การแสดงอำนาจของผู้ใช้ภาษาจึงเป็นไปในลักษณะแนบเนียน ผู้ถูกสั่งการจึงไม่รู้สึกลึงการครอบงำแต่อย่างใด

เอกสารอ้างอิง

- Biber, D. (1988). **Variation across Speech and Writing**. Cambridge: Cambridge university press.
- Fairclough, N. (1995). **Media Discourse**. London: Edward Arnold.
- Prasitrathasin, A. (2015). **Research project: power language, analysis of language of the law, the language of polity, language of the media, and language of the academic of the society in Thailand**. Bangkok: The Thailand Research Fund, Scottish Re. (in Thai).
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2558). **รายงานวิจัยโครงการภาษาอำนาจ : การวิเคราะห์วัจลีลาของภาษากฎหมาย ภาษาการเมือง ภาษาสื่อ และ ภาษาวิชาการของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว.
- Wongbiasajja, S. (2004). **The picture story book for children of Thailand awarded: literature and discourse analysis: research reports**. Chiang Mai: Chiang Mai University Faculty of Humanities. (in Thai).
- สรณี วงศ์เบ็ญสัจจ์ และคณะ. (2547). **หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กของไทยที่ได้รับรางวัล: การวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมและวาทกรรม**, เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.